

ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM I NEKE OSOBNE ZNAČAJKE KOD TRIJU DOBNIH SKUPINA

ZVJEZDAN PENEZIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 159.942
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
: 2000-08-21
Received

Kako je većina dosadašnjih istraživanja rezultirala nesuglasnim nalazima o odnosu životne dobi i zadovoljstva životom, jedan od ciljeva ovog istraživanja bio je pokušaj utvrđivanja odnosa zadovoljstva životom i životne dobi. Nadalje, pokušalo se ispitati postoje li dobne razlike u varijablama relevantnim za zadovoljstvo životom (samopoštovanje, usamljenost, samoća, optimizam, pesimizam i druge) te kakve su relacije tih osobina sa zadovoljstvom životom u različitim periodima razvoja.

Ispitivanje je provedeno u nekoliko hrvatskih gradova, ispitanici su imali završeno najmanje srednjoškolsko obrazovanje, a s obzirom na dob bili su podijeljeni u tri skupine. Tako je bilo uključeno: 148 mladih ispitanika (18 do 25 godina starosti), 130 ispitanika srednje životne dobi (39 do 47 godina) te 120 starijih ispitanika u dobi između 59 i 65 godina. U ispitivanju je korišten upitnik LIPKO, koji se sastojao od nekoliko različitih skala koje su slučajnim slijedom bile raspoređene u dvije različite forme upitnika.

Pokazalo se da između tri dobne skupine u različitim tranzicijskim razdobljima ne postoje razlike u zadovoljstvu životom, a da dobne razlike postoje u procjenama samopoštovanja, koje je najniže kod mladih a najviše kod starih, dok ne postoje razlike između ispitanika srednje i starije životne dobi. Razlike su dobivene i u važnosti zdravstvenih ciljeva, i važnosti ciljeva znanja i kompetencije, koji su najveći kod skupine mladih ispitanika, dok ni ovdje ne postoje razlike između ispitanika srednje i starije životne dobi.

Pokazala se najveća pozitivna povezanost zadovoljstva životom s varijablama samopoštovanja i optimizma kao relativno stabilnih značajki ličnosti, dok postoji negativna povezanost zadovoljstva životom s usamljenošću i anksioznošću od budućnosti.

KLJUČNE RIJEČI: zadovoljstvo životom, usporedbe, životne tranzicije, samopoštovanje

Uvod

Predmet proučavanja zadovoljstva životom dugo je bio dijelom filozofskih spekulacija. Uz nedostatak jasnih mjera nisu se mogle provjeriti ni osnovne postavke o samom predmetu, te je razmatranje zadovoljstva životom ostajalo spekulativno i nesigurno.

Istraživači su do sada došli do spoznaja o postojanju dviju faceta subjektivne dobrobiti: kognitivne procjene zadovoljstva životom, te čuvstvenog aspekta sastavljenog od nezavisnih pozitivnih i negativnih čuvstvenih komponenti (Diener, 1994; Pilcher, 1998). Čuvstvene komponente predstavljaju dvije široke, osnovne dimenzije svih emocija, koje se javljaju kroz različite deskriptore, vremenske okvire, oblike odgovaranja, jezike i kulture. Ove dvije komponente subjektivne dobrobiti - čuvstvena i kognitivna - samo su donekle povezane te se mogu nadopunjavati kada se odvojeno procjenjuju.

Pokušaji teorijskih objašnjenja zadovoljstva životom i njegova konceptualna (ne)distinktivnost od navedenih pojmova zahtijevaju jasnije i preciznije definiranje. Na osnovi pregleda novijih empirijskih radova i izvršene validacije konstrukta zadovoljstva životom (Penezić, 1996, 1999) može se kazati da zadovoljstvo životom predstavlja *kognitivnu evaluaciju cjelokupnog života, a kroz koju svaki pojedinac procjenjuje svoj vlastiti život*.

Usljed širokog zanimanja za različita područja istraživanja zadovoljstva životom, autori su pokušavali povezivati zadovoljstvo životom s različitim karakteristikama fizičkog i psihološkog funkcioniranja pojedinaca. Tako, Acton (1994) navodi da su autori povezivali zadovoljstvo životom s depresijom, mentalnim zdravljem, samopoimanjem, mirnoćom, vitalnošću, osobnom kontrolom, ciljevima, moralom, opaženim zdravljem, samopoštovanjem, brigama, stresom, alijenacijom, socijalnom podrškom, obiteljskim funkcioniranjem, pojedinačnim funkcioniranjem, srećom, bračnim i roditeljskim zadovoljstvom, zadovoljstvom poslom, naporima. U više istraživanja provjeravane su relacije zadovoljstva životom i nekih više ili manje stabilnih osobina ličnosti (samopoštovanja, lokusa kontrole, anksioznosti

i usamljenosti). Preciznije, u istraživanjima su češće ispitivane relacije nabrojanih osobina i dobrobiti pa se može kazati da još uvijek nema preciznih rezultata o prirodi veza između zadovoljstva životom i nabrojanih osobina.

Ove vrlo brojne varijable koje imaju veće ili manje korelacije sa životnim zadovoljstvom, poslužile su kao svojevrsna kontrola procjene valjanosti mjera zadovoljstva životom i dobrobiti. Naime, uspoređivanje skala za mjerenje subjektivne dobrobiti i zadovoljstva životom s već provjerenim upitnicima, testovima i drugim dijagnostičkim instrumentima osobina za koje se pretpostavlja da su povezane sa zadovoljstvom životom, pruža mogućnost utvrđivanja konvergentne valjanosti skala zadovoljstva životom.

Životna dob predstavlja izvor velikih kontroverzi u proučavanju zadovoljstva životom. Prema Dieneru (1984) ne postoji odnos između zadovoljstva životom i dobi, dok prema Wilsonu (1967, prema: Horley i Lavery, 1995) postoji negativan odnos, prema kojem su mladi sretniji nego stariji. Horley i Lavery (1995) su primijenili nekoliko skala subjektivne dobrobiti na uzorak od 1321 ispitanika u dobi između 14 i 95 godina. Dobiveni rezultati pokazuju da sve mjere imaju tendenciju porasta sa starošću. Porast je bio pogotovo značajno izražen kod ispitanika starijih od 40 godina.

Pri ispitivanju dobnih razlika valja se osvrnuti i na shvaćanja koja iznosi Levinson (1978, prema: Kimmel, 1990). Smatrao je da se razvoj odraslih osoba sastoji od stabilnih perioda u trajanju od šest do osam godina s naglaskom na periodima tranzicije u trajanju od četiri do pet godina. Tranzicija ulaska u svijet odraslih uključuje razdoblje od 22 do 28 godina života, iako rana tranzicija uključuje i razdoblje od 17 do 22 godine. Razdoblje od 22 do 28 godina predstavlja razdoblje u kojem osoba provjerava životnu strukturu oblikovanu za vrijeme rane tranzicije. Ovo je razdoblje pripreme za profesiju i brak. Kimmel (1990) navodi izjave Vaillanta (1977) koji smatra da se sada idealizam adolescenata nastavlja kroz oblikovanje karijere.

Drugi period tranzicije obuhvaća razdoblje od 40 do 45 godine života kada dolazi do reprocjena razdoblja ranog odraslog doba, modificiranja ranije nezadovoljavajućih aspekata života te početka testiranja nove životne strukture. U ovom razdoblju osoba bi trebala biti uglavnom stambeno zbrinuta i zaposlena. Razdoblje vrlo često obilježavaju reprocjene bračnog života te je naročito značajno uspostavljanje odgovarajućeg odnosa između osoba srednje životne dobi i njihove djece adolescenata. Ne samo da su adolescenti dio tranzicije svojih roditelja nego i roditelji predstavljaju dio tranzicije svoje djece.

Levinson promatra razdoblje od 60 do 65 godina starosti kao doba tranzicije u starost. U tome razdoblju pojedinci se suočavaju s činjenicom da moraju napustiti radno mjesto i biti umirovljeni. Umirovljenje predstavlja

značajan događaj u životu pojedinaca budući da označava prekretnicu na kojoj pojedinac iz srednjeg životnog doba ulazi u starost, a Kimmel (1990) smatra da ovo razdoblje treba gledati kao početak razdoblja relativnog odmora i početka tranzicije iz jedne socijalne pozicije u drugu.

Kako je većina dosadašnjih istraživanja rezultirala nesuglasnim nalazima o odnosu životne dobi i zadovoljstva životom, jedan od ciljeva ovog istraživanja jest pokušaj utvrđivanja te relacije. Nadalje, unatoč shvaćanjima razvojnih psihologa da se i tijekom odrasle dobi događa serija promjena koje se nalaze pod utjecajem biološkog i kognitivnog razvoja te društveno određenih uloga i s njima u vezi razvojnih zadataka, ne postoje jasni podaci o (ne)postojanju dobnih razlika u osobinama relevantnima za zadovoljstvo životom (samopoštovanje, usamljenost, samoća, optimizam, pesimizam i druge) pa je i to zahtijevalo empirijsku provjeru. Budući da u dosadašnjim ispitivanjima nisu dovoljno precizno niti na istom uzorku utvrđene relacije više relevantnih osobina sa zadovoljstvom životom, posebice ne u različitim periodima razvoja, jedan od ciljeva bio je provjeriti relacije zadovoljstva životom sa samopoštovanjem, optimizmom, pesimizmom, usamljenošću i samoćom, dok određenu novost predstavlja i provjera relacije varijabli anksioznosti od budućnosti i osobnih ciljeva razvoja sa zadovoljstvom životom.

Ovo istraživanje namjerava odgovoriti na probleme: 1. postoje li razlike između triju različitih dobnih skupina, uvažavajući i spol, u zadovoljstvu životom, samopoštovanju, optimizmu, pesimizmu, usamljenosti, samoći, anksioznosti od budućnosti, subjektivnim procjenama stresnosti protekle godine i subjektivnim procjenama zdravstvenog stanja te procjenama važnosti različitih osobnih ciljeva razvoja, te, 2. kakva je povezanost ispitanih osobnih značajki (samopoštovanje, optimizam, pesimizam, usamljenost, samoća, anksioznost od budućnosti, procjena važnosti i diskrepance između važnosti i ostvarenosti različitih osobnih ciljeva razvoja) i zadovoljstva životom kod osoba u ranoj, srednjoj i kasnoj tranzicijskoj dobi.

Ispitanici

Ispitivanje je provedeno u Zadru, Splitu i Zagrebu. Ispitanici su imali završeno najmanje srednjoškolsko obrazovanje, a s obzirom na starosnu dob bili su podijeljeni u tri skupine.

a) Skupina mladih ispitanika

Skupina mladih ispitanika uključivala je 148 ispitanika dobi između 18 i 25 godina ($M=19.33$, $SD=1.03$). Među ispitanicima su bila 74 mladića i 74

djevojke. Većina ispitanika bili su studenti različitih fakulteta u Zadru, Splitu i Zagrebu. Svi su ispitanici bili neoženjeni/neudani.

b) Skupina ispitanika srednje životne dobi

Ova je skupina uključivala 130 ispitanika životne dobi između 39 i 47 godina ($M=44.56$, $SD=3.14$), 62 muškarca i 68 žena. 115 osoba bilo je u braku, a 15 ih je bilo svrstano u ostale kategorije (samci, razvedeni, udovci ili su živjeli zajedno s partnerom), imali su od 0 do 6 djece (prosječno dvoje). Većina ispitanika ($N=75$) imala je završenu srednju školu, 22 ispitanika su imala završenu višu, a 33 visoku školu (godine školovanja bile su u rasponu od 11 do 22, $M=13.78$, $SD=2.42$).

c) Skupina starijih ispitanika

Skupina je brojala 120 ispitanika životne dobi između 59 i 65 godina ($M=63.95$, $SD=2.33$), a uključivala je 61 muškarca i 59 žena. 108 osoba bilo je u braku, dok je njih 12 pripadalo skupini razvedenih, samaca, udovaca ili osoba koje žive zajedno s partnerom. Ispitanici u ovoj grupi imali su prosječno dvoje djece (raspon je bio od nijednog do šestoro djece). Većina ih je imala završenu srednju školu uz prosjek školovanja od 13 godina, većina ($N=87$) je bila u mirovini trajanja od oko 8 godina ($M=7.64$, $SD=4.97$), i većina bračnih partnera ($N=73$) bila je u mirovini prosječnog trajanja od oko 9 godina ($M=8.90$, $SD=6.05$).

Instrumenti ispitivanja

U ispitivanju je korišten upitnik LIPKO, koji je uključivao sljedeće skale:

1. Strukturirani upitnik osobnih podataka

Sastojao se od pitanja kojima su prikupljeni podaci o spolu (1-muško, 2-žensko), dobi (ispitanici su upisivali svoju dob), bračnom stanju, godinama života koje su ispitanici proživjeli u gradu, procjeni stresnosti protekle godine (na skali od pet stupnjeva), podaci o subjektivnoj procjeni zdravstvenog stanja (na skali od pet stupnjeva).

2. Rosenbergova skala samopoštovanja

Skala sadrži 10 čestica na koje se odgovara na skali Likertova tipa s pet stupnjeva (od 1 do 5). Ukupni rezultat formira se kao linearna kombinacija procjena. Skalu je originalno konstruirao Rosenberg (1965, prema: Lacković-Grgin, 1994).

Skala je korištena i na uzorcima hrvatskih ispitanika, i to na adolescentima, mladim odraslima i starijim osobama (Lacković-Grgin i Sorić, 1995, 1996; Lacković-Grgin, 1994; Lacković-Grgin i Padelin, 1995). U tim ispitivanjima skala se pokazala prikladnom za ispitivanje i u praktične i u znanstvene svrhe. Pouzdanost skale kretala se od .79 na uzorku mladih ispitanika do .821 na uzorku starih.

3. Kratka forma UCLA skale usamljenosti

Skala sadrži 7 čestica. Skala je nastala kao rezultat mnogobrojnih pokušaja operacionaliziranja i mjerenja usamljenosti. Skala mjeri jednodimenzionalni konstrukt tako da se ukupni rezultat formira kao linearna kombinacija skalnih vrijednosti. Pouzdanost skale bila je od .840 na uzorku mladih ispitanika, do .857 na uzorku ispitanika srednje životne dobi.

4. Skala samoće

Skala sadrži sedam čestica, a nastala je kombinacijom čestica iz dviju skala. Nekoliko čestica preuzeto je iz subskale "Željena samoća", višedimenzionalnog upitnika za mjerenje samoaktualizacije (Sumerlin i Bundrick, 1996) a nekoliko iz skale "Preferirana samoća" autora Burgera (1995). Nakon preliminarnih analiza zbog nezadovoljavajućih faktorskih zasićenja i korelacija s ukupnim rezultatom, isključene su dvije čestice. Pouzdanost (tipa Cronbach alpha) tako oblikovane skale kretala se od .800 na uzorku mladih ispitanika, do .850 na uzorku starijih ispitanika.

5. Skala zadovoljstva životom

Skala se sastoji od 20 čestica. 17 čestica se odnosi na procjene globalnog zadovoljstva, dok 3 čestice služe za procjenu situacijskog zadovoljstva. Skala je nastala uključivanjem skale zadovoljstva životom (*Satisfaction With Life Scale*, Diener, 1985) sastavljene od pet čestica, skale općeg zadovoljstva (Bezinović, 1988) sastavljene od sedam čestica, pet čestica iz skale pozitivnih stavova prema životu (*Positive Attitudes Toward Life*, Grob, 1995), te tri čestice iz skale uživanja u životu - za procjenu situacijskog zadovoljstva (*Joy in Life Scale*, Grob, 1995).

U ranijim istraživanjima (Penezić, 1996) skala je pokazala jednofaktorsku strukturu s iznimno visokom pouzdanošću (koeficijent pouzdanosti tipa Cronbach alpha iznosio je .930). Skala pokazuje visoku pozitivnu povezanost s drugim skalama koje procjenjuju uspješno funkcioniranje i zadovoljstvo životom. Pouzdanost skale (tipa Cronbach alpha) je visoka i kreće se u rasponu od .843 na uzorku mladih ispitanika do .948 na uzorku ispitanika srednje životne dobi.

6. Skale optimizma i pesimizma

Ove su skale, autora Changa, nastale kao rezultat adaptacija i provjera tvrdnji iz LOT (*Life Orientation Test*) Scheiera i Carvera (1985) i OPS (*Optimism-Pessimism Scale*) Dembera i sur. (1989, prema: Chang i sur., 1997). Nakon validacije Chang je zadržao 15 tvrdnji a u hrvatski je prijevod uvršteno 14 tvrdnji, i to 6 za procjenu optimizma i 8 za procjenu pesimizma.

Skale su Likertova tipa s pet stupnjeva. Pouzdanost tipa Cronbach alpha skale optimizma nalazi se u rasponu od .745 za uzorak starijih ispitanika do .778 za uzorak mladih ispitanika, dok je pouzdanost skale pesimizma u rasponu od .785 za uzorak starijih ispitanika do .831 za uzorak mladih ispitanika.

7. Upitnici za ispitivanje ciljeva

Ovi su upitnici sadržavali specijalno priređene liste čestica za procjenu važnosti i ostvarenosti razvojnih ciljeva prikupljene iz literature, i iz analize intervjuom prikupljenih tvrdnji o ciljevima osoba različitog spola i dobi. U upitnik je uvrštena 31 tvrdnja (razvojni cilj kojem teže različiti pojedinci).

Jedan oblik upitnika koristio se za procjenu važnosti koju pojedinci pridaju određenom cilju, te je to i naglašeno u uputi ispitanicima. Drugi oblik upitnika koristio se za procjenu u kojoj su mjeri pojedinci uspjeli ostvariti postavljene ciljeve. Pouzdanost tipa Cronbach alpha kretala se u rasponu od .584 za važnost ciljeva znanja i kompetencije na uzorku mladih osoba, do .891 za važnost socijalno emocionalnih aspekata funkcioniranja na uzorku osoba srednje životne dobi.

8. Skala anksioznosti od budućnosti

Skala Zaleskog (1996) nastoji ispitati anksioznost od budućnosti. U originalnom se obliku sastoji od 29 čestica, od kojih 25 nastoje procijeniti anksioznost od budućnosti dok 4 tvrdnje služe za "maskiranje" i popunjavanje. Nakon prijevoda, u hrvatskom obliku skale zadržano je 29 tvrdnji, od kojih se 24 odnose na procjenu anksioznosti od budućnosti, a zbog zasićenosti većeg broja čestica s više od jednog faktora, prihvatila se globalna mjera anksioznosti od budućnosti. Cronbach alpha pouzdanost tako oblikovane skale bila je u rasponu od .922 za uzorak osoba srednje životne dobi do .934 na uzorku starijih osoba.

Ispitivanje je izvršeno grupno na skupinama studenata, dok se s ispitanicima srednje životne dobi i starijim ispitanicima kontaktiralo individualno.

Rezultati i rasprava

U Tablici 1. prikazane su aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata triju dobnih skupina ispitanika, a na korištenim skalama i upitnicima u ovom ispitivanju.

Tablica 1. *Aritmetičke sredine (M) i standardne devijacije (SD) različitih korištenih skala*

Varijabla	Skupina mlađih		Skupina isp. srednje životne dobi		Skupina starijih ispitanika	
	M	SD	M	SD	M	SD
ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM	69.22	14.46	69.92	17.09	67.66	12.73
SAMOPOŠTOVANJE	36.78	6.69	38.55	6.39	39.18	6.55
USAMLJENOST	16.07	6.24	15.88	6.41	16.03	6.29
SAMOĆA	13.18	4.96	12.55	4.88	12.29	5.02
OPTIMIZAM	21.81	4.31	22.26	4.05	22.35	4.06
PESIMIZAM	20.69	6.27	19.73	6.33	20.50	5.79
ANKSIOZNOST OD BUDUĆNOSTI	54.01	15.87	53.98	15.93	55.14	16.94
SUBJEKTIVNA PROCJENA ZDRAVSTVENOG STANJA	4.07	.817	3.34	.928	3.48	1.05
PROCJENA STRESNOSTI PROTEKLE GODINE	2.79	1.12	2.30	.823	2.64	.807
VAŽNOST ZDRAVSTVENIH CILJEVA	34.34	4.62	32.48	5.29	32.28	4.59
VAŽNOST CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI	23.71	4.57	22.80	4.06	23.45	3.31
VAŽNOST CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE	39.31	4.20	36.33	5.66	36.25	5.18
VAŽNOST SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA	37.41	3.33	37.00	4.22	37.81	2.21

Ispitanici su na skalama Likertovog tipa od pet stupnjeva procjenjivali zadovoljstvo životom i relevantne značajke ličnosti (samopoštovanje, optimizam-pesimizam, usamljenost, samoću, anksioznost od budućnosti). Ovakav pristup (samoprocjene) karakterističan je za ispitivanje samopoimanja, a prikladan je zbog toga što se osobe obično ponašaju u skladu s uvjerenjem o vlastitim značajkama.

Kako se na osnovi rezultata prikazanih u Tablici 1. ne mogu vidjeti razlike u ispitivanim varijablama koje postoje između triju navedenih skupina ispitanika, a kako je i jedan od problema ispitivanja bio utvrđivanje postojanja eventualnih razlika između triju različitih dobnih skupina, dvosmjernim analizama varijance pokušale su se utvrditi eventualne razlike. U Tablici 2. iznose se rezultati provedenih dvosmjernih analiza varijance.

Tablica 2. *Rezultati dvosmjernih (spolxdob) analiza varijance rezultata na pojedinoj ispitivanoj varijabli za tri skupine ispitanika*

Zavisna varijabla	Efekt	F	df	p(F)
ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM	Dob	.776	2/392	.461
	Spol	.418	1/392	.519
	Dob×Spol	.245	2/392	.783
SAMOPOŠTOVANJE	Dob	4.925	2/392	.007
	Spol	1.465	1/392	.227
	Dob×Spol	.712	2/392	.491
USAMLJENOST	Dob	.033	2/392	.967
	Spol	.044	1/392	.833
	Dob×Spol	.053	2/392	.948
SAMOĆA	Dob	1.197	2/392	.303
	Spol	9.249	1/392	.003
	Dob×Spol	1.749	2/392	.175
OPTIMIZAM	Dob	.684	2/392	.505
	Spol	.899	1/392	.344
	Dob×Spol	.421	2/392	.656
PESIMIZAM	Dob	.941	2/392	.391
	Spol	.578	1/392	.448
	Dob×Spol	1.818	2/392	.164
ANKSIOZNOST OD BUDUĆNOSTI	Dob	.209	2/392	.811
	Spol	1.514	1/392	.219
	Dob×Spol	1.556	2/392	.212
PROCJENA STRESNOSTI PROTEKLE GODINE	Dob	9.914	2/392	.000
	Spol	3.226	1/392	.073
	Dob×Spol	1.562	2/392	.211
SUBJEKTIVNA PROCJENA ZDRAVSTVENOG STANJA	Dob	24.812	2/392	.000
	Spol	2.461	1/392	.118
	Dob×Spol	.512	2/392	.600

VAŽNOST ZDRAVSTVENIH CILJEVA	Dob	7.737	2/392	.001
	Spol	4.501	1/392	.035
	Dob×Spol	6.096	2/392	.002
VAŽNOST CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE	Dob	16.596	2/392	.000
	Spol	.725	1/392	.396
	Dob×Spol	.837	2/392	.434
VAŽNOST SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA	Dob	2.029	2/392	.133
	Spol	4.437	1/392	.036
	Dob×Spol	3.151	2/392	.044
VAŽNOST CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI	Dob	1.869	2/392	.156
	Spol	3.529	1/392	.061
	Dob×Spol	6.956	2/392	.001

Rezultati za pojedine skupine osobnih ciljeva razvoja formirani su na osnovi strukture tih ciljeva na ukupnom uzorku ispitanika (Penezić, 1999).

Na osnovi pokazatelja razlika između triju skupina ispitanika vidi se da razlika postoji kod procjena samopoštovanja. Detaljnijim je analizama utvrđeno da se statistički značajno razlikuju skupine mlađih i starijih ispitanika ($t = -2.936$, $df = 266$, $p(t) = .004$), te skupine mlađih i ispitanika srednje životne dobi ($t = -2.247$, $df = 276$, $p(t) = .025$). Između starijih i ispitanika srednje dobi ne postoje značajne razlike u procjenama samopoštovanja ($t = -.759$, $df = 248$, $p(t) = .448$).

Dakle, samopoštovanje je najveće kod starijih ispitanika a najmanje kod mlađih. Kod skupine mlađih ispitanika procjene samopoštovanja su statistički znatno niže od procjena samopoštovanja osoba srednje i starije životne dobi. Vjerojatno su starije osobe izgradile jedan životni stav koji je rezultirao time da se vide kao vrijedne i pune samopoštovanja. S druge strane, mladi se nalaze u mnoštvu kompleksnih i izazovnih situacija. U tim situacijama oni, vjerojatno, moraju svakodnevno testirati različite aspekte samopoštovanja, što dovodi do nešto nižih rezultata.

Dobne razlike u procjeni stresnosti protekle godine ($t_{\text{mladi-srednji}} = -4.12$, $df = 276$, $p < .000$; $t_{\text{mladi-stariji}} = 1.22$, $df = 266$, $p > .05$, $t_{\text{srednji-stariji}} = -3.310$, $df = 248$, $p < .001$) pokazuju da mlađi pojedinci jednako kao i stari proteklu godinu procjenjuju kao više stresnu nego li ispitanici srednje životne dobi.

Analize varijance pokazuju da u subjektivnim procjenama zdravstvenog stanja postoje razlike između tri različite dobne skupine, što je sukladno rezultatima koje je dobio Penezić (1996), a koji ukazuju da dobne razlike postoje za različite aspekte somatskih teškoća. Zdravstveno stanje subjektivno

najvišim procjenjuju mlade osobe u usporedbi s osobama srednje i starije životne dobi ($t_{\text{mladi-srednji}} = 7.03$, $df=276$, $p<.000$; $t_{\text{mladi-stariji}} = 5.11$, $df=266$, $p<.000$). Razlike u subjektivnoj procjeni zdravstvenog stanja ne postoje između osoba srednje i starije životne dobi ($t_{\text{srednji-stariji}} = -1.161$, $df=248$, $p>.265$).

Razlike postoje i kod različitih aspekata ciljeva osobnog razvoja. Dobne i spolne razlike postoje za procjene važnosti zdravstvenih ciljeva. Najveću važnost različitim ciljevima vezanim uz zdravstveno funkcioniranje pridaju mladi ispitanici ($t_{\text{mladi-srednji}} = 3.13$, $df=276$, $p<.002$; $t_{\text{mladi-stariji}} = 3.47$, $df=266$, $p<.001$), dok ne postoje razlike između skupina ispitanika srednje i starije životne dobi ($t_{\text{srednji-stariji}} = 0.16$, $df=248$, $p>.05$). Veću važnost zdravstvenim ciljevima pridaju i žene ($t = -1.91$, $df=396$, $p<.05$). Nadalje, postoje dobne razlike i u važnosti ciljeva znanja i kompetencije. Važnost ove grupe ciljeva najvećom procjenjuju mlađi ispitanici ($t_{\text{mladi-srednji}} = 5.02$, $df=276$, $p<.000$; $t_{\text{mladi-stariji}} = 5.34$, $df=266$, $p<.000$) a razlike, također, ne postoje između skupina ispitanika srednje i starije životne dobi ($t_{\text{srednji-stariji}} = 0.12$, $df=248$, $p>.906$). Razlike između muškaraca i žena postoje u procjenama važnosti socijalno-emocionalnih aspekata funkcioniranja ($t = -2.03$, $df=396$, $p<.043$). Dobiven je statistički značajan interaktivni utjecaj dobi i spola na važnost zdravstvenih ciljeva i važnost ciljeva materijalne sigurnosti. Naknadne usporedbe t-testom pokazale su da postoje razlike u procjeni važnosti zdravstvenih ciljeva između muškaraca mlade i srednje životne dobi ($t=4.13$, $df=134$, $p<.000$), pri čemu mlađi muškarci procjenjuju te ciljeve važnijima. Također su značajne razlike dobivene i za važnost zdravstvenih ciljeva između muškaraca i žena u srednjoj životnoj dobi ($t = -3.499$, $df=128$, $p<.001$). Ženama srednje dobi ti su ciljevi važniji nego muškarcima iz iste dobne skupine. Kada se radi o važnosti ciljeva materijalne sigurnosti, razlike postoje između mlađih i muškaraca srednje životne dobi ($t = 3.13$, $df=134$, $p<.002$), isto kao i između muškaraca mlade i starije životne dobi ($t = 3.007$, $df=133$, $p<.003$). Ovi su ciljevi najvažniji mlađim osobama. Veću važnost ciljevima materijalne sigurnosti pridaju i mlađi muškarci u usporedbi s mlađim ženama ($t=3.85$, $df=146$, $p<.000$).

Unatoč nekim prijašnjim rezultatima o adolescenciji i mlađoj odrasloj dobi kao dobi najveće usamljenosti, ti se rezultati nisu potvrdili. Međutim, kada se radi o preferiranoj usamljenosti, tj. samoći, razlike postoje između muškaraca i žena. Samoću za ostvarivanje nekih svojih aktivnosti i ciljeva više odabiru žene ($t = -3.21$, $df=396$, $p<.01$).

Konačno, suprotno očekivanjima da bi anksioznost od budućnosti trebala biti najniža kod starijih ispitanika zbog njihove veće usmjerenosti na sadašnjost

i prošlost, nisu se pokazale razlike između različitih dobnih skupina, kao niti između muškaraca i žena.

Da bi se ispitali odnosi između različitih aspekata psihološkog funkcioniranja i varijabli ličnosti sa zadovoljstvom životom, izračunali su se koeficijenti korelacija između ispitivanih varijabli, i to za svaku dobnu skupinu zasebno. Dobiveni rezultati prikazani su u Tablicama 3., 4. i 5.

Zadovoljstvo životom je pokazalo visoke značajne korelacije s gotovo svim ispitivanim varijablama, a kao najviše bi se mogle okarakterizirati korelacije koje zadovoljstvo životom ima s varijablama samopoštovanja i optimizma. Zadovoljstvo životom nalazi se u značajnoj korelaciji s gotovo svim varijablama za procjenu različitih karakteristika ličnosti, a nešto niže korelacije pokazuje s varijablama procjene važnosti osobnih ciljeva razvoja i varijablama procjene nesrazmjera između važnosti i ostvarenosti različitih ciljeva razvoja.

Tablica 3. Matrica interkorelacija ispitivanih varijabli na uzorku mladih ispitanika

VARIJABLE	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1. SPOL	1.00																	
2. SAMOPOŠTOVANJE	-.14	1.00																
3. USAMLJENOST	.01	-.53	1.00															
4. SAMOĆA	.28	-.31	.42	1.00														
5. OPTIMIZAM	-.09	.56	-.27	-.19	1.00													
6. PESIMIZAM	-.07	-.51	.50	.33	-.50	1.00												
7. ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM	.01	.62	-.50	-.26	.66	-.46	1.00											
8. ANKSIOZNOST OD BUDUĆNOSTI	.19	-.55	.46	.21	-.53	.51	-.46	1.00										
9. SUBJEKTIVNA PROCJENA ZDRAVSTVENOG STANJA	-.16	.21	-.23	-.07	.14	-.10	.23	-.28	1.00									
10. PROCJENA STRESNOSTI PROTEKLE GODINE	.18	-.30	.31	.26	-.25	.32	-.28	.28	-.27	1.00								
11. VAŽNOST ZDRAVSTVENIH CILJEVA	-.07	.26	-.10	-.09	.27	-.06	.29	-.21	.07	.05	1.00							
12. VAŽNOST CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE	-.30	.29	-.05	-.17	.36	-.14	.30	-.26	.18	-.10	.42	1.00						
13. VAŽNOST SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA	.03	.21	-.17	-.10	.38	-.18	.45	-.26	.14	-.06	.53	.46	1.00					
14. VAŽNOST CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI	-.37	.24	-.09	-.28	.18	-.08	.22	-.13	.11	-.04	.64	.63	.52	1.00				
15. DISKREPANCA ZDRAVSTVENIH CILJEVA	.10	-.10	.21	.11	-.14	.17	-.26	.22	-.30	.19	.43	-.00	.17	.25	1.00			
16. DISKREPANCA CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE	.09	-.23	.23	.05	-.28	.21	-.25	.17	-.20	.21	.13	.29	.03	.22	.44	1.00		
17. DISKREPANCA SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA	-.02	-.26	.35	.12	-.19	.17	-.39	.21	-.14	.12	.05	.10	.19	.16	.50	.45	1.00	
18. DISKREPANCA CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI	-.22	.01	.10	-.08	-.10	.00	-.23	.08	-.13	.06	.24	.26	.06	.60	.46	.50	.53	1.00

Koeficijenti korelacije veći od .17 značajni su na razini 5%, a koeficijenti korelacije veći od .20 na razini 1%.

Tablica 4. Matrica interkorelacija ispitivanih varijabli na uzorku ispitanika srednje životne dobi

VARIJABLE	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1. SPOL	1.00																	
2. SAMOPOŠTOVANJE	-.04	1.00																
3. USAMLJENOST	-.01	-.58	1.00															
4. SAMOĆA	.12	-.04	.25	1.00														
5. OPTIMIZAM	-.07	.46	-.34	.03	1.00													
6. PESIMIZAM	.03	-.58	.56	.04	-.36	1.00												
7. ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM	-.04	.56	-.41	.18	.47	-.35	1.00											
8. ANKSIOZNOST OD BUDUĆNOSTI	.01	-.54	.58	-.03	-.42	.60	-.51	1.00										
9. SUBJEKTIVNA PROCJENA ZDRAVSTVENOG STANJA	-.02	.17	-.09	.03	.05	-.09	.29	-.26	1.00									
10. PROCJENA STRESNOSTI PROTEKLE GODINE	.07	-.35	.35	-.07	-.29	.24	-.32	.40	-.14	1.00								
11. VAŽNOST ZDRAVSTVENIH CILJEVA	.27	.28	-.17	.11	.30	-.22	.29	-.16	.02	-.28	1.00							
12. VAŽNOST CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE	.08	.35	-.28	-.03	.30	-.28	.30	-.28	.04	-.23	.67	1.00						
13. VAŽNOST SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA	.17	.19	-.25	-.06	.18	-.10	.24	-.22	.05	-.23	.62	.67	1.00					
14. VAŽNOST CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI	-.03	.21	-.08	-.02	.26	-.11	.19	-.11	.00	-.14	.43	.63	.53	1.00				
15. DISKREPANCA ZDRAVSTVENIH CILJEVA	.19	-.09	.16	-.05	-.07	.07	-.20	.25	-.08	.11	.54	.36	.42	.26	1.00			
16. DISKREPANCA CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE	-.16	-.12	.14	-.18	-.16	.18	-.30	.30	-.02	.09	.34	.45	.42	.35	.66	1.00		
17. DISKREPANCA SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA	.11	-.26	.26	-.16	-.26	.29	-.39	.32	-.19	.11	.20	.19	.49	.22	.50	.65	1.00	
18. DISKREPANCA CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI	.03	-.08	.23	-.14	-.08	.11	-.33	.27	-.14	.16	.12	.23	.26	.62	.54	.62	.53	1.00

Koeficijenti korelacije veći od .18 značajni su na razini 5%, a koeficijenti korelacije veći od .23 na razini 1%.

Tablica 5. Matrica interkorelacija ispitivanih varijabli na uzorku starijih ispitanika

VARIJABLE	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1. SPOL	1.00																	
2. SAMOPOŠTOVANJE	-.01	1.00																
3. USAMLJENOST	-.03	-.56	1.00															
4. SAMOCA	.06	-.14	.17	1.00														
5. OPTIMIZAM	.02	.58	-.30	-.23	1.00													
6. PESIMIZAM	.17	-.59	.52	.17	-.38	1.00												
7. ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM	-.08	.64	-.42	-.05	.59	-.43	1.00											
8. ANKSIJAZNOST OD BUDUĆNOSTI	-.01	-.60	.59	.07	-.38	.56	-.54	1.00										
9. SUBJEKTIVNA PROCJENA ZDRAVSTVENOG STANJA	-.07	.41	-.33	-.07	.30	-.29	.39	-.46	1.00									
10. PROCJENA STRESNOSTI PROTEKLE GODINE	.00	-.21	.24	.02	-.16	.15	-.39	.38	-.41	1.00								
11. VAŽNOST ZDRAVSTVENIH CILJEVA	.07	.26	-.18	-.17	.29	-.14	.23	-.19	-.00	-.14	1.00							
12. VAŽNOST CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE	-.11	.29	-.21	-.12	.13	-.21	.16	-.09	.10	-.07	.66	1.00						
13. VAŽNOST SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA	-.05	.29	-.23	-.06	.16	-.18	.26	-.25	-.02	.02	.51	.60	1.00					
14. VAŽNOST CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI	.04	.22	-.18	-.11	.22	-.13	.23	-.02	.08	.03	.60	.63	.44	1.00				
15. DISKREPANCA ZDRAVSTVENIH CILJEVA	.04	-.07	.02	-.09	-.03	.02	-.18	.07	-.19	.25	.40	.21	.17	.29	1.00			
16. DISKREPANCA CILJEVA ZNANJA I KOMPETENCIJE	-.03	-.31	.10	-.11	-.31	.15	-.48	.37	-.23	.21	.21	.44	.14	.26	.53	1.00		
17. DISKREPANCA SOCIJALNO EMOCIONALNIH ASPEKATA FUNKCIONIRANJA	.14	-.43	.32	-.01	-.25	.30	-.47	.27	-.32	.20	.06	-.02	.25	.03	.37	.47	1.00	
18. DISKREPANCA CILJEVA MATERIJALNE SIGURNOSTI	.08	-.24	.11	-.15	-.19	.18	-.35	.28	-.21	.26	.09	.11	-.03	.41	.51	.62	.43	1.00

Koeficijenti korelacije veći od .19 značajni su na razini 5%, a koeficijenti korelacije veći od .24 na razini 1%.

Rasprava

Sukladni rezultatima Penezića (1996, 1997), ali i rezultatima nekih drugih autora (Diener, 1984, 1994), jesu nalazi po kojima ne postoje značajne razlike u zadovoljstvu životom između triju dobnih skupina ispitanika (tablica 2.). Zadovoljstvo životom izgleda da predstavlja jednu izrazito stabilnu značajku ličnosti koja se ne mijenja u funkciji dobi. Jednom uspostavljena razina zadovoljstva životom vjerojatno se samo umjereno mijenja pod utjecajem različitih varijabli koje djeluju na ispitanike u različitim tranzicijskim razdobljima. Međutim, da bi se o tome moglo preciznije govoriti, trebalo bi ispitati temporalne aspekte zadovoljstva životom u jednoj longitudinalnoj studiji.

Samopoštovanje je najveće kod starijih ispitanika a najmanje kod mlađih osoba. Vjerojatno su starije osobe izgradile jedan životni stav koji je rezultirao time da sebe vide kao vrijedne i pune samopoštovanja. Također je moguće da su osobe uspješno riješile profesionalne, roditeljske i socio-emocionalne aspekte funkcioniranja. Sada se više usmjeravaju na prošle uspjehe i te uspjehe uspoređuju s trenutnim stanjima, pa tako i oblikuju više samopoštovanje. Nasuprot njima, kod mlađih osoba samopoštovanje se još uvijek razvija i na njega djeluje veći broj faktora, pa to vjerojatno rezultira njegovom nešto nižom vrijednosti.

Unatoč stereotipu o starosti kao dobi karakteriziranoj usamljenošću, rezultati analize varijance nisu potkrijepili to stajalište, niti su potkrijepili novije empirijske nalaze da je mlađe doba karakterizirano usamljenošću.

Rezultati usporedbe skupina u subjektivno procijenjenom zdravstvenom stanju pokazali su da najmlađi ispitanici sebe doživljavaju kao relativno zdravije u odnosu na ispitanike srednje i starije životne dobi. Vjerojatno se kod starijih osoba uslijed djelovanja različitih stresora, a vjerojatno i zbog posljedica starenja, pojavio određeni broj somatskih teškoća te oni svoje zdravlje procjenjuju kao lošije. Kod osoba srednje životne dobi također je moguće da se razvijaju određene somatske teškoće. Oni se nalaze u razdoblju života kada su suočeni s nizom odgovornosti i stresnih događaja koji narušavaju njihovo zdravlje. Ovi se rezultati donekle razlikuju od onih koje je dobio Penezić (1997) a koji govore da je najviše somatskih teškoća prisutno kod studenata i ispitanika starije životne dobi. Međutim, te su se procjene odnosile na određene somatske teškoće, a ne na globalnu subjektivnu procjenu zdravstvenog stanja, te je pri zaključivanju potrebno uzeti u obzir postojanje razlika u sadržaju varijabli koje su ponuđene na procjenu.

Dobne razlike postoje u procjenama važnosti zdravstvenih ciljeva i važnosti ciljeva znanja i kompetencije. Ciljeve znanja i kompetencije kao

važnije procjenjuju mlađe osobe, kako u usporedbi s osobama srednje tako i u usporedbi s osobama starije životne dobi. To je bilo i logično za očekivati budući da neki autori (Nurmi, 1992, 1997; Levinson, 1978, prema Schiller, 1998) navode kako su glavni razvojni zadaci osobe mlađe odrasle dobi vezani uz ulazak u odabrano zanimanje i uspostavu profesionalne karijere. Sve su to ciljevi koje bi pripadnici starijih dobnih skupina, na osnovi dobno određenih nepisanih normi, već trebali imati ostvarene te im i ne pridaju toliku važnost. Mlađe osobe se još uvijek nalaze u procesu traganja za različitim profesionalnim aktivnostima kroz koje će oblikovati svoju buduću profesionalnu ulogu.

Mlađe osobe veću važnost pridaju i važnosti ciljeva zdravstvenog funkcioniranja. Kroz takve ciljeve vjerojatno pokušavaju osigurati i nezavisnost od drugih. Osim toga, zdravstveni su ciljevi vezani i uz lijep i ugodan vanjski izgled pa mogu doprinijeti i ostvarenju nekih razvojnih ciljeva vezanih za tu dob (pronalaženje odgovarajuće socijalne grupe, oblikovanje ljubavne veze, usklađivanje napetosti između istraživanja i oblikovanja stabilne životne strukture, kao i ostvarivanje ciljeva znanja i kompetencije).

Kako u slučaju anksioznosti od budućnosti ne postoji neka jasna situacijska determiniranost, bilo bi je logično tretirati kao relativno konzistentnu značajku ličnosti, na što, donekle, ukazuje i činjenica da ne postoje značajne razlike u anksioznosti od budućnosti između triju dobnih skupina, u različitim tranzicijskim razdobljima. Ako je anksioznost relativno konzistentna značajka, onda bi ona po tome mogla biti slična neuroticizmu. Ovdje valja napomenuti da neuroticizam i anksioznost Zuckerman tretira kao jedinstvenu dimenziju u njegovu petofaktorskom modelu ličnosti, a za koji tvrdi da je potvrđivan u različitim situacijama i na različitim uzorcima. Nadalje, neki istraživači iz čisto pragmatičnih razloga (npr. dostupnost skala i upitnika, jednostavnost i kratkoća primjene) odabiru bilo neuroticizam bilo anksioznost, smatrajući njihove učinke podjednakima. Prihvaćajući Zuckermanovo shvaćanje, to je opravdano, iako nije i najsretnije rješenje. Čini se da bi pri provedbi istraživanja bilo dobro voditi računa o distinkciji tih dvaju koncepata, posebice anksioznosti od budućnosti i neuroticizma.

Razlike u zadovoljstvu životom ne postoje niti s obzirom na spol. Moguće je da bi se u procjenama po različitim facetama zadovoljstva životom pokazale i određene razlike. Naime, rezultati različitih autora (Bryant & Veroff, 1982) pokazuju da se procjene zadovoljstva životom nalaze i pod utjecajem nekih sociokulturalnih a ne samo kognitivno-čuvstvenih struktura, a koje uvjetuju javljanje razlika između muškaraca i žena.

Unatoč shvaćanju da su žene usamljenije od muškaraca (Peplau i Perlman, 1982), a što je često objašnjavano većom introspektivnošću žena i njihovom lakšom verbalizacijom osjećaja, nisu se pokazale razlike između

muškaraca i žena za procjene usamljenosti. Moguće je da tome pridonosi činjenica kako, vjerojatno uslijed nespominjanja riječi "usamljenost", dolazi do stvarne izraženosti usamljenosti te podjednake izraženosti usamljenosti i kod muškaraca i kod žena. Razlike između muškaraca i žena postoje tek u procjenama samoće. Žene češće i u većoj mjeri odabiru samoću za izvršenje nekih zadaća i ostvarivanje važnih životnih odluka. S druge strane, oni su možda više od muškaraca uspjele uspostaviti kvalitetne interpersonalne veze pa koriste samoću kao konstruktivni dio svakodnevnog života. Muškarci, izgleda, imaju veću potrebu da rješenje različitih problema pokušaju naći u društvu drugih ljudi. Žene su možda spremnije iznijeti svoja iskustva o željenoj samoći. Da bi muškarci ostvarili neke svoje ciljeve i želje, potrebna im je nazočnost pojedinaca koji ih okružuju.

Ženama su važniji ciljevi vezani uz tjelesno i zdravstveno funkcioniranje, one kroz te ciljeve, vjerojatno, nastoje ostaviti dobar dojam na okolinu (lijep izgled, privlačnost), pa to može donekle ukazivati i na spolno tipične prioritete koji ih razlikuju od muškaraca. Ženama su važniji i ciljevi vezani uz socijalno emocionalno funkcioniranje jer i kroz takve ciljeve nastoje odraziti ono što se smatra socijalno poželjnim ponašanjem poput, npr. poštenog i časnog života.

Značajni efekti interakcije spola i dobi na važnost ciljeva dobiveni su za ciljeve materijalne sigurnosti i zdravstvene ciljeve. Naknadnim se analizama pokazalo da su zdravstveni ciljevi važniji muškarcima mlađe dobi u odnosu na muškarce srednje životne dobi. Vjerojatno je to u skladu i sa socijalnim očekivanjima da mlađe osobe trebaju biti zdravije, a također je u skladu i s dobnim razlikama za važnost ove skupine ciljeva. Valja spomenuti da su i ženama srednje životne dobi ovi ciljevi važniji nego muškim pripadnicima iste dobne skupine. To su svojim sadržajem ciljevi vezani uz lijep izgled (npr. lijepa i zdrava koža, zdravi zubi, idealna tjelesna težina) i stoga su vjerojatno i važniji ženama jer se pred njih postavljaju i socijalni zahtjevi prema kojima se očekuje da više ulažu u svoj izgled i da uopće više brige vode oko svog izgleda.

Ciljevi materijalne sigurnosti najvažniji su muškarcima mlađe dobi u usporedbi s muškarcima srednje i starije životne dobi. Vrlo je vjerojatno da je pred mlađim osobama još uvijek cijeli niz izazova za koje su im potrebna novčana sredstva. Svakodnevni izlasci i druženja zahtijevaju veće izdatke nego kod osoba srednje i starije životne dobi. Kako u taj faktor ulazi i cilj ostvarenja naklonosti poznanika, vjerojatno je da kroz materijalnu sigurnost mlađi muškarci vide i način na koji će privući pripadnice suprotnog spola. S druge strane, osobe srednje i starije životne dobi trebale bi imati sredene obiteljske i stambene probleme pa ne pridaju tako veliku važnost materijalnim ciljevima.

Uvidom u matrice interkorelacija (Tablice 3., 4. i 5.), vidi se da samopoštovanje pokazuje visoku pozitivnu povezanost s procjenama zadovoljstva životom. Kada se radi o povezanosti zadovoljstva životom i drugih osobnih značajki, pokazalo se da postoji negativna povezanost zadovoljstva životom s procjenama usamljenosti, pesimizma i anksioznosti od budućnosti. Vjerojatno nezadovoljavajuće socijalne veze (usamljenost) uvjetuju niže zadovoljstvo životom, a izgleda da i percepcija nepovoljnih izgleda u budućnosti također utječe na doživljavanje zadovoljstva. S druge strane, optimistične osobe imaju veće zadovoljstvo životom. Njihova sadašnja situacija može biti pod utjecajem nekih recentnih stresora, ali procjene budućnosti uglavnom su pozitivne te dovode do osjećaja zadovoljstva (Scheier i Carver, 1992; Lightsey, 1996).

Sukladno rezultatima koje iznose Lightsey (1996), Lucas i sur. (1996), isto kao i Scheier i Carver (1992) potvrdila se i visoka povezanost rezultata optimizma i pesimizma sa subjektivnim procjenama zdravstvenog stanja i stresnosti protekle godine. Rezultati na skalama optimizma pokazali su visoku pozitivnu povezanost s rezultatima na skalama samopoštovanja i zadovoljstva životom, i to kod svih triju dobnih skupina. Očito je da optimisti na osnovi dosadašnjih postignuća ali i svojih očekivanja oblikuju pozitivnije samopercepcije. Nasuprot njima, pokazuje se da pesimisti uz negativna očekivanja od budućnosti imaju izuzetno razvijene negativne aspekte funkcioniranja izražene kroz mjere usamljenosti i anksioznosti od budućnosti. Izgleda da anksioznost od budućnosti može biti promatrana kao jedan od parametara negativnog funkcioniranja. Naime, svojom visokom pozitivnom povezanošću s usamljenošću i procjenom stresnosti protekle godine, te visokom negativnom povezanošću s parametrima pozitivnog funkcioniranja (zadovoljstvo životom, samopoštovanje, optimizam) svrstava se u istu grupu s pesimizmom. Buduća će istraživanja svakako pomoći boljem razumijevanju tih relacija i njihova mogućeg šireg utjecaja.

Na osnovi pretpostavke da bi važnost različitih ciljeva razvoja mogla biti značajan faktor u oblikovanju samopoštovanja ali i životnog zadovoljstva, provjerila se i značajnost povezanosti faktora važnosti i diskrepance (razlike između važnosti i ostvarenosti) razvojnih ciljeva sa životnim zadovoljstvom. Važnost različitih ciljeva pokazuje značajnu povezanost s procjenama zadovoljstva životom. Moguće je da važnost tih osobnih ciljeva razvoja ima određenu motivacijsku ulogu, te kroz svoju važnost usmjeravaju ponašanje, a utječu i na procjenu zadovoljstva životom. Ciljevi koji obuhvaćaju zdravstvene aspekte, materijalnu sigurnost, uspjeh u profesionalnim aktivnostima ali i uspjeh u socijalnim vezama, predstavljaju važne aspekte svakodnevnog funkcioniranja. K. Lacković-Grgin (1994) tako navodi da se na osnovi brojnih

istraživanja moglo vidjeti kako su obitelj, zdravlje, posao, društvo i slobodno vrijeme područja koja imaju značajan utjecaj na opće zadovoljstvo životom. Ispitani ciljevi uglavnom obuhvaćaju ova glavna područja života pa svojom važnošću utječu na procjene općeg zadovoljstva životom. Michalos (1985), isto kao i Lance i sur. (1995) navode da važnost ciljeva ima značajnu ulogu u oblikovanju zadovoljstva životom. Pojedinci kroz višestruke standarde usporedbe uključuju ono što drugi imaju, što netko želi, što je imao u prošlosti, što očekuje od budućnosti. Tu dakle, ne samo da je navedena važnost nekih ciljeva već i njihova ostvarenost.

Dobivena je visoka pozitivna povezanost važnosti ciljeva znanja i kompetencija sa životnim zadovoljstvom kod skupina ispitanika mlađe i srednje životne dobi, te nešto niža kod starijih ispitanika. Izgleda da ciljevi znanja i kompetencije predstavljaju važne aspekte funkcioniranja kod osoba ovih dviju dobnih skupina. Oni se kod mlađih osoba pokazuju značajnima za životno zadovoljstvo, vjerojatno i zato što se još uvijek oblikuju. Kod starijih je nešto niža povezanost, vjerojatno uvjetovana i činjenicom da su to ciljevi u kojima su oni dali najbolje od sebe, a budući da se sada nalaze u mirovini, nisu više toliko uključeni u oblikovanje zadovoljstva životom.

Sukladno postavkama Michalosoze teorije višestrukih diskrepanci, pokazala se negativna značajna korelacija između faktora diskrepance ciljeva razvoja i zadovoljstva životom. Pojedinci kojima su određeni razvojni ciljevi jako važni, a pri čemu ih istovremeno ne mogu potpuno zadovoljiti, doživljavaju niže zadovoljstvo životom. Pri tome su donekle najveće negativne povezanosti zadovoljstva životom i diskrepance dobivene kod skupine starijih, nešto niže kod skupine ispitanika srednje životne dobi a najniže kod mlađih ispitanika. Moguće je da stariji ispitanici diskrepancu različitih ciljeva vide kao prijatnu svom funkcioniranju, dok mladi diskrepancu doživljavaju i kao svojevrzni izazov, koji možda i povećava zadovoljstvo životom. Takve podatke navode i brojni drugi autori (Brunstein i sur., 1996; Emmons, 1986; Palys i Little, 1983; Elliot i sur., 1997), ali da bi se potpuno razumjeli odnosi i relacije razvojnih ciljeva i zadovoljstva životom, kroz buduća će istraživanja trebati ustanoviti odgovarajuće parametre na osnovi kojih bi se mogao dobiti jasniji uvid.

Na osnovi povezanosti zadovoljstva životom i subjektivne procjene zdravstvenog stanja, moguće je kazati da, vjerojatno, zadovoljstvo životom uključuje, kao relevantne, i procjene zdravlja. To se uklapa u rezultate koje su dobili Baruffol i sur. (1995), Argyle (1997), Badoux i Mendelsohn (1994), koji ukazuju da zadovoljstvo životom može i treba biti promatrano kao i svojevrstan zaštitni faktor u mentalnom funkcioniranju, posebice kada je osoba suočena sa stresnim životnim događanjima. Najveća povezanost procjene

zdravstvenog stanja i zadovoljstva životom dobivena je kod starijih ispitanika. Oni su vjerojatno izloženiji različitim tjelesnim tegobama i bolestima, ne samo zbog starosti već i zbog utjecaja različitih stresnih događaja. Na to može ukazivati i činjenica da subjektivna procjena stresnosti protekle godine pokazuje negativnu povezanost sa životnim zadovoljstvom kod svih triju dobnih skupina. Neovisno o prirodi stresora koji djeluju u pojedinom tranzicijskom razdoblju, pojedinci koji su u protekloj godini subjektivno doživjeli veću razinu stresa, nezadovoljniji su životom. To je u skladu s nizom empirijskih nalaza o negativnim učincima stresa na zadovoljstvo životom (koji su posebice izraženi zbog kumulativnog djelovanja stresora u dužem vremenskom razdoblju).

Zaključak

Rezultati provedenog ispitivanja pokazali su da između triju dobnih skupina, koje se nalaze u različitim tranzicijskim razdobljima, ne postoje razlike u zadovoljstvu životom. Dobne razlike postoje u procjenama samopoštovanja koje je najniže kod mladih a najviše kod starijih, dok ne postoje razlike između ispitanika srednje i starije životne dobi. Razlike postoje i u važnosti zdravstvenih ciljeva i važnosti ciljeva znanja i kompetencije, koji su najveći kod skupine mladih ispitanika, dok niti ovdje ne postoje razlike između ispitanika srednje i starije životne dobi.

Kod svih triju dobnih skupina zadovoljstvo životom pokazalo je najveću pozitivnu povezanost s varijablama samopoštovanja i optimizma kao relativno stabilnim značajkama ličnosti. S druge strane postoji negativna povezanost zadovoljstva životom s usamljenošću i anksioznošću od budućnosti.

Literatura

- ACTON, G.J. (1994): Well-Being as a Concept for Theory, Practice, and Research, *The Online Journal of Knowledge Synthesis for Nursing*, 1, 11, 1-26.
- ARGYLE, M. (1997): Is Happiness a Cause of Health?, *Psychology and Health*, 12, 769-781.
- BADOUX, A. & MENDELSON, G.A. (1995): Subjective well-being in French and American samples: Scale development and comparative data, *Quality of Life Research*, 3, 395-401.

- BARUFFOL, E., GISLE, L., CORTEN, P. (1995): Life satisfaction as a mediator between distressing events and neurotic impairment in a general population, *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 92, 56-62.
- BEZINOVIĆ, P. (1988): Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja, *Doktorska disertacija*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- BRUNSTEIN, J.C., DANGELMAYER, G. & SCHULTHEISS, O.C. (1996): Personal Goals and Social Support in Close Relationships: Effects on Relationship Mood and Marital Satisfaction, *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 5, 1006-1019.
- BRYANT, F.B. & VEROFF, J. (1982): The structure of psychological well-being: A sociohistorical analysis, *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 4, 653-673.
- BURGER, J.M. (1995): Individual Differences in Preference for Solitude, *Journal of Research in Personality*, 29, 85-108.
- CHANG, E.C. MAYDEU-OLIVARES, A. & D'ZURILLA, J. (1997): Optimism and pessimism as partially independent constructs: relationship to positive and negative affectivity and psychological well-being, *Personality and Individual Differences*, 23, 433-440.
- DIENER, E. (1984): Subjective well-being, *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- DIENER, E. (1994): Assessing Subjective Well-being: Progress and Opportunities, *Social Indicators Research*, 31, 103-157.
- ELLIOT, A.J., SHELDON, K.M. & CHURCH, M.A. (1997): Avoidance Personal Goals and Subjective Well-Being, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 9, 915-927.
- EMMONS, R.A. (1986): Personal strivings: An Approach to Personality and Subjective Well-being, *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 5, 1058-1068.
- GROB, A. (1995): Subjective Well-Being and Significant Life Events Across Life Span, *Swiss Journal of Psychology*, 54, 1, 3-18.
- HORLEY, J. & LAVERY, J.J. (1995): Subjective Well-being and Age, *Social Indicators Research*, 34, 275-282.
- KIMMEL, D.C. (1990): *Adulthood and Aging*, John Wiley and Sons, New York.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K. (1994): *Samopoimanje mladih*, Naklada "Slap", Jastrebarsko.

- LACKOVIĆ-GRGIN, K., PADELIN, P. (1995): Psihološko funkcioniranje starijih osoba smještenih u različitim uvjetima, *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru, Razdio FPSP*, 33 (10), 69-80.
- LACKOVIĆ GRGIN, K., SORIĆ, I. - (1995): Samopoštovanje i usamljenost studenata na početku studija, *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru, Razdio FPSP*, 33 (10), 25-32.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., SORIĆ, I. (1996): Prijelaz i prilagodba studenata na studij: Jednogodišnje praćenje, *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru, Razdio FPSP*, 34 (11), 53-66.
- LANCE, C.E., MALLARD, A.G. & MICHALOS, A.C. (1995): Tests of the causal directions of global-life facet satisfaction relationships, *Social Indicators Research*, 34, 69-92.
- LIGHTSEY, O.R.JR. (1996): What leads to wellness? The role of psychological resources in well-being, *The Counseling Psychologist*, 24, 4, 589-735.
- LUCAS, R.E., DIENER, E. & SUH, E. (1996): Discriminant Validity of Well-Being Measures, *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 3, 616-628.
- MICHALOS, A.C. (1985): Multiple Discrepancies Theory (MDT), *Social Indicators Research*, 16, 347-413.
- NURMI, J.E. (1992): Age differences in adult life goals, concerns, and their temporal extension: A life course approach to future-oriented motivation, *International Journal of Behavioral Development*, 15 (4), 487-508.
- NURMI, J.E. (1997): Self-Definition and Mental Health During Adolescence and Young Adulthood, in: J. Schulenberg, J. L. Maggs, K. Hurrelmann (Eds.), *Health Risks and Developmental Transitions During Adolescence*, Cambridge University Press, London, 395-419.
- PALYS, T.S. & LITTLE, B.R. (1983): Perceived Life Satisfaction And The Organization Of Personal Project Systems, *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 6, 1221-1230.
- PENEZIĆ, Z. (1996): Zadovoljstvo životom-provjera konstrukta, *Diplomski rad*, Filozofski fakultet u Zadru.
- PENEZIĆ, Z. (1997): Usporedba tri dobne skupine u različitim aspektima zadovoljstva životom, *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru, Razdio FPSP*, 36 (13), 29-42.

- PENEZIĆ, Z. (1999): Zadovoljstvo životom: Relacije sa životnom dobi i nekim osobnim značajkama, *Magistarski rad*, Filozofski fakultet u Zagrebu.
- PEPLAU, L.A. & PERLMAN, D. (Eds.) (1982): *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and therapy*, Wiley-Interscience, New York.
- PILCHER, J.J. (1998): Affective and daily event predictors of life satisfaction in college students, *Social Indicators Research*, 43, 291-306.
- SCHEIER, M.F. & CARVER, C.S. (1992): Effects of Optimism on Psychological and Physical Well-Being: Theoretical Overview And Empirical Update, *Cognitive Therapy and Research*, 16, 2, 201-228.
- SCHILLER, R.A. (1998): The Relationship of Developmental Tasks to Life Satisfaction, Moral Reasoning, and Occupational Attainment at Age 28, *Journal of Adult Development*, 5, 4, 239-254.
- ZALESKI, Z. (1996): Future Anxiety: Concept, measurement, and preliminary research, *Personality nad Individual Differences*, 21, 2, 165-174.

Zvezdan Penezić: LIFE SATISFACTION AND SOME PERSONALITY CHARACTERISTICS AMONG THREE AGE GROUPS

S u m m a r y

There are great number of investigation which have shown contradictory results about age differences in life satisfaction. One of the aims of this investigation was to find if there are age differences in life satisfaction. The other aim was to find if there are age differences in other personality characteristics (self-esteem, loneliness, solitude, optimism, pessimism etc) related to the life satisfaction, as well as their relations with life satisfaction in different age groups.

Investigation take place in few Croatian towns, and subjects were divided into three age groups. There were 148 younger subjects (18 to 25 years of age), 130 middle aged people (39 to 47 years of age), and 120 older subjects aged 59 to 65 years. Two forms of LIPKO questionnaire, which is consisted of different scales, were used.

Results have shown that there are no differences among three different age groups in life satisfaction. There are significant age differences in self-esteem. The lowest results in self-esteem are in the group of the young subjects while the highest results are obtained in the group of the older people. There are no age differences in self-esteem among middle aged and older subjects. Age differences have been obtained for the importance of health goals, and the importance of knowledge and competence goals. The importance of those goals are the

highest among younger subjects, and there are no differences among young and older subjects, too.

Life satisfaction are in a very high positive correlation with self-esteem and optimism, which could be treated as a relatively stable personality characteristics, but, on the other hand, life satisfaction are in significant negative correlation with loneliness and future anxiety.

KEY WORDS: life satisfaction, age differences, life transitions, self-esteem